

Research Paper

A comparative discourse analysis of Persian and Azeri Turkish versions of "Salam Farmandeh" with intercultural communication approach

Amirreza Abbaszadeh^{*1}, Hassan Bashir², Seyed Majid Emami³

Received: Nov. 16, 2023; Accepted: Feb. 29, 2024

ABSTRACT

The hymn "Salam Farmandeh" was a phenomenon that was reproduced in at least 35 copies in different languages and dialects less than a year after its first launch in Iran. From the perspective of an intercultural communication that can be seen as a cultural phenomenon, this anthem was also reproduced in the language of the Republic of Azerbaijan. The aim of this research is to investigate the comparative discourse analysis of Persian and Turkish versions with an intercultural communication approach. The data analysis is based on two methods of semiotics and discourse. The theoretical framework of the research is based on the theories of diffusion and, identity negotiation. The findings show that this hymn, in general, is understood and reproduced outside the borders of Iran, especially for Shia minorities in the Caucasus, as a manifestation of a cultural resistance against the globalized western culture. The discourse governing the Turkish version is formed around three basic aspects: "Introducing Imam Zaman (AS) to the youth", "Actively waiting for his reappearance" and "Building the future of Azerbaijan, according to its religious identity". In comparing the Turkish version with the Persian one, the two basic meanings of "introducing Imam Zaman to teenagers" and "actively waiting for the appearance of Imam Zaman" were repeated, around which the discourse of the Persian version was also formed.

Keywords: discourse analysis, Hymn, Salām Farmāndeh, Azerbaijan, intercultural communication

---

1. MA Student of Culture and Communication, Faculty of Islamic Studies Culture and Communication, Imam Sadiq University, Tehran, Iran

* Corresponding Author

✉ ar.sampad@gmail.com

2. Professor of Culture and Communication, Faculty of Islamic Studies Culture and Communication, Imam Sadiq University, Tehran, Iran

✉ bashir@isu.ac.ir

3. Assistant Professor of Culture and Communication, Faculty of Islamic Studies Culture and Communication, Imam Sadiq University, Tehran, Iran

✉ s.m.emamy@isu.ac.ir

INTRODUCTION

The hymn "Salam Farmandeh" was a phenomenon that was reproduced in at least 35 copies in different languages and dialects less than a year after its launch in Iran. After from an intercultural communication, this work can also be considered as a model for the dissemination of communication cultural phenomena. In this connection, concepts were transferred in the same original way and repeated in new versions. Some concepts were also changed or were completely absent and instead new concepts were added to them. This hymn was also reproduced in Azeri Turkish. This research aims to investigate the comparative discourse analysis of Persian and Azeri Turkish versions with the intercultural communication approach.

PURPOSE

Examining this work from the point of view that it was a successful popular-sovereign movement by Iran, which led to the formation of cross-cultural communication in Shia communities and groups (specifically in the cultural region of the Republic of Azerbaijan), it is important that it made the discourse of the Islamic Revolution strong in the region including Caucasus and the world.

On the other hand, examining the discourse dimensions of the production of the Azeri version and comparing it with the original work makes it possible to know which discourse dimensions have the capacity of intercultural movement in the Republic of Azerbaijan. In the following, by examining the manner of consumption and the effects after the launch of this hymn in the target communities, we will reach the extent of the spread of the discourse of the Islamic Republic of Iran in these countries through this hymn.

METHODOLOGY

Pedam's operational method of discourse analysis is a new method for the discourse analysis which is based on meaning processing. In addition, this meaning is formed on the basis of communication and its developments, which influence the text and its interpretation. The main goal of this method is to operationalize discourse analysis and provide a practical method in this field, which is in the form of a process of constructing meaning and reaching a semantic map based on the discovery of basic signifiers (Bashir, 1400: 39). Since the processing of meaning is important in each of the versions of this hymn and the connections based on that meaning are formed in the communication chain of different versions of this hymn, the operational method of Pedam has been used to analyze the discourse of the hymn's versions.

FINDINGS

The discourse governing the Azeri Turkish version was formed around three basic aspects: "Introducing Imam Zaman (AS) to youths", "Actively waiting for his reappearance" and "Building the future of Azerbaijan, according to its religious identity".

The concepts of "being the true lover of Imam Zaman (AS)", "the existence of the grace of Imam Zaman (AS)" and "actively waiting for his reappearance" that existed in the Persian version were also repeated in the Azeri version. These concepts, which were at the beginning of each version, actually formed the structure of the hymn. On the other hand, in the Azeri Turkish version, the two concepts of "the existence of grounds for the formation of an Islamic government in Azerbaijan" and "the feeling of belonging to the resistance front" are mentioned, which were not present in the Persian version, and for the first time and according to the local conditions, a secular government is at work and puts pressure on the Islamists, are used in this version.

CONCLUSION

In general, this hymn is understood and reproduced outside the borders of Iran, especially for Shia minorities in the Republic of Azerbaijan, as a manifestation of a resistance against the globalized western culture. In the Azeri Turkish version, since the government of Azerbaijan seeks to regulate its relations with the world system and the so-called globalization and organizes and implements various cultural policies in this field, the religious class and its so-called Religious Azerbaijanis react consciously to these developments and act as cultural resistance with this anthem.

NOVELTY

The hymn "Salam Farmandeh" is a successful example of the Islamic Republic of Iran's discourse and cultural diplomacy among Shia communities elsewhere, which has not yet been addressed as an independent phenomenon. This research can be considered a case study in the field of intercultural communication of Iran, which, by using previous theoretical and case studies, opens a new window on intercultural communication at home and abroad.

CONFLICT OF INTEREST

The authors declare no conflict of interest.

Iranian Cultural Research

Abstract

BIBLIOGRAPHY

- Aeini, B., Zohouri, M. & Mousavi, M. (2023). Iranians and Privacy Preservation on Social Media: A Systematic Review. *Positif*, 23(10), 88-100.
- Aris, S., Aeini, B., & Nosrati, S. (2023). A Digital Aesthetics? Artificial Intelligence and the Future of the Art. *Journal of Cyberspace Studies*, 7(2), 219-236. doi: 10.22059/jcss.2023.366256.1097
- Arjmandian, A., & Abolhassani Chimeh, Z. (2020). Signification of the Visual Text of Brand Logo Within the Framework of Barthes's and Van Leeuwen's Semiotics: The Case Study of Luxury Automobiles. *Language Reated Research*, 11(3), 195-222.
- Bashir, H. (2013). *Encyclopedia of communication sciences* (Volume 1, Communications). Tehran, Iran: Kārgozar-e Ravābet-e Omumi.
- Bashir, H. (2015). Discursive diplomacy: The interaction of politics, culture and communication. Tehran, Iran: Imam Sadiq University Press.
- Bashir, H. (2021). The Process of Constructing Meaning in Discourse Analysis using the "PADM" Method with a Case Study of Islamic Awakening. *Methodology of Social Sciences and Humanities*, 27(106), 31-48. doi: 10.30471/mssh.2020.6398.2023
- Fazli, M. (2004). Discourse and discourse analysis. *Journal of Humanities and Social Sciences*, 14, 81-107.
- Gadikanest, W. (2016). *Theorizing about intercultural communication* (Vol. 1; H. Bashir, Trans.). Tehran, Iran: Imam Sadiq University Press.
- Ghafari Qadir, J., Basharti, M., Alam Al-Hadi, A., & Javadi, A. (2019). The policy model of cultural relations between the Islamic Republic of Iran and the Republic of Azerbaijan. *Islamic Revolution Cultural Guard*, 21, 170-125.
- Hisham, D. (2015). Rebel Music: Race, Empire, and the New Muslim Youth Culture. *Journal of the American Academy of Religion*, 83, 288-291.
- Jorgensen, M., & Louise, P. (2010). *Nazariye va raveš dar tahlil-e goftemān* [Discourse analysis as theory and method] (H. Jalili, Trans.). Tehran, Iran: Ney.
- Kamran, A. (2012). Barti signs; Applying Barrett's semiotic approach in photo analysis. *Surah Ya Andisheh Magazine*, 68-69, 234-238.
- Lustig, M. W., & Koester, J. (1999). *Intercultural competence*. New York: Addison-Wesley Longman.
- Maham, M. (2018). Cultural resistance; Meaning, possibility and strategies. Retrieved from <https://iict.ac.ir/?p=15485>
- Majidi, M. R., & Soranari, H. (2016). The Role of Common Cultural Heritages in the Convergence between Iran and Republic of Azerbaijan. *Central Eurasia Studies*, 9(2), 341-360. doi: 10.22059/jcep.2016.60547

- McDonnell, D. (2008). *An introduction to discourse theories* (Vol. 1). (H. Nozari, Trans.) Tehran, Iran: Farhang-e Gofte mān.
- Miri, S.J. (2017). *Jurisprudence and social solidarity: A reflection on Iran and its challenges on the threshold of the 15th solar century*. Pardis, Iran: Culture Review Publishing.
- Poormand, S., & Hashemian, M. (2017). *Investigating the strategic capacities of the cultural diplomacy of the Islamic Republic of Iran in strengthening the Shiites of the Republic of Azerbaijan* (Master's thesis), Bagheral Uloom University, Qom, Iran.
- Shamakhta, M. (2022). *Educational analysis of the hymn "Salaam Komandat"*. *Missionaries*, 279, 71-80.

Iranian Cultural Research

Abstract

مقاله پژوهشی

تحلیل گفتمان مقایسه‌ای نسخه‌های فارسی و ترکی آذربایجانی سرود «سلام فرمانده» با رویکرد ارتباطات میان فرهنگی

امیررضا عباس‌زاده^{۱*}، حسن بشیر^۲، سیدمجید امامی^۳

دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۲۵؛ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۱۰

چکیده

سرود «سلام فرمانده»، پدیده‌ای بود که به فاصله کمتر از یک‌سال از انتشار آن در ایران، توانست به حداقل ۳۵ نسخه به زبان‌ها و گویش‌های مختلف بازتولید شود و زنجیره‌ای از ارتباطات میان‌فرهنگی را شکل دهد که در مجموع بتوان به آن به‌عنوان یک پدیده فرهنگی ارتباطی نگریست. این سرود در جمهوری آذربایجان نیز به زبان ترکی بازتولید شد. مسئله این پژوهش، بررسی تحلیل گفتمان مقایسه‌ای نسخه فارسی و ترکی با رویکرد ارتباطات میان فرهنگی است. روش مورد استفاده تحلیل گفتمان به روش عملیاتی پدما است. چارچوب نظری نیز مبتنی بر نظریه مذاکره بر سر هویت است. بر اساس یافته‌های این مطالعه، به‌طورکلی این سرود در خارج از مرزهای ایران، به‌خصوص برای اقلیت‌های شیعیان در قفقاز، نمودی از مقاومت فرهنگی شیعیان در برابر فرهنگ جهانی شده غربی، درک و بازتولید می‌شود. گروه‌های مختلف برای حفظ و انتقال هویت گروهی مذهبی خود به نوجوانان و کودکان، به بازخوانی و بازتولید این اثر روی آوردند. گفتمان حاکم بر نسخه ترکی آذربایجانی حول سه دال اساسی «معرفی امام‌زمان (عج) به نوجوانان»، «انتظار فعالانه ظهور امام‌زمان (عج)» و «ساخت آینده آذربایجان، متناسب با هویت مذهبی» تشکیل یافته است. در مقایسه نسخه ترکی با نسخه فارسی، دو دال اساسی «معرفی امام‌زمان (عج) به نوجوانان» و «انتظار فعالانه ظهور امام‌زمان (عج)»، که گفتمان نسخه فارسی نیز حول آن شکل یافته بود، تکرار شدند. همچنین در نسخه ترکی آذربایجانی به دو مفهوم «وجود زمینه‌های تشکیل حکومت اسلامی در آذربایجان» و «احساس تعلق به جبهه مقاومت» اشاره شده که در نسخه فارسی وجود نداشتند و برای اولین بار در این نسخه مطرح شده است.

کلیدواژه‌ها: تحلیل گفتمان، سرود «سلام فرمانده»، جمهوری آذربایجان، ارتباطات میان فرهنگی

۱. دانشجوی دکتری فرهنگ و ارتباطات، دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران

* نویسنده مسئول

ar.sampad@gmail.com

۲. استاد فرهنگ و ارتباطات، دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران

bashir@isu.ac.ir

۳. استادیار فرهنگ و ارتباطات، دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران

s.m.emamy@isu.ac.ir

۱. مقدمه و بیان مسئله

سرود «سلام فرمانده» برای اولین بار در ۲۷ اسفندماه ۱۴۰۰ مصادف با نیمه شعبان و میلاد امام‌زمان(ع) در شهر لنگرود استان گیلان اجرا و در شبکه‌های اجتماعی منتشر شد. این سرود با استقبال بی‌نظیری از سوی اقشار مختلف مردم ایران در سراسر کشور روبه‌رو شد. حرکت سرود در سطح ملی باقی نماند و از طریق کانال‌های غیررسمی مجازی به مخاطبان بین‌المللی هم رسید و به‌رغم زبان اثر که به زبان فارسی بود، مورد توجه جوامع و جماعات شیعیان در جهان قرار گرفت.

قدم بعدی حرکت این سرود، دریافت آن از سوی اقوام ایرانی، ترجمه و بازتولید آن به زبان‌ها و گویش‌های محلی خود بود. در این راستا، در دو شهر خوی و تبریز، سرود «سلام فرمانده» به زبان ترکی آذربایجانی در دو نسخه متفاوت به فاصله کمتر از دو ماه از انتشار نسخه فارسی، تهیه و منتشر شد. نسخه جدید آذربایجانی اثر به‌واسطه زبان مشترک با جمهوری آذربایجان در این کشور نیز منتشر شد و مورد استقبال آن‌ها قرار گرفت. این ترجمه سرآغاز حرکتی بود که این سرود در جوامع شیعی طی کرده و با بازتولیدهای مختلفی که تاکنون حداقل ۳۵ نسخه به زبان‌ها و گویش‌های مختلف تولید شده، زنجیره‌ای از ارتباطات میان‌فرهنگی را شکل داده که در مجموع می‌توان آن را یک پدیده فرهنگی ارتباطی دانست.

منطقه قفقاز از جمله مناطق تمدنی ایران بود که به‌رغم جدایی سیاسی از ایران در نتیجه قرارداد ترکمنچای، همچنان تحت‌تأثیر فرهنگ و تولیدات فرهنگی ایرانی است. پس از بازتولید موفق دو نسخه ترکی آذربایجانی سرود «سلام فرمانده» در دو شهر خوی و تبریز، این دو نسخه به‌سرعت در بین آذربایجانی‌های جهان، به‌خصوص در ترکیه، روسیه و جمهوری آذربایجان نیز چرخید و در موقعیت‌های مختلف بازخوانی شد. در این بین نسخه جدیدی در باکو بازتولید شد که ترکیبی از ابیات نسخه تبریز و خوی بود؛ اما نکته جالب آنکه این نسخه جدید را در باکو دو خانم هم خوانی می‌کردند.

حرکت این سرود در بین جوامع و جماعات شیعی جهان، به نوعی ارتباطات میان‌فرهنگی بین ایران و آن‌ها را شکل داد. در کل، این اثر را می‌توان الگویی برای انتشار

پدیده‌های فرهنگی ارتباطی دانست. در این ارتباط مفاهیمی به همان صورت اصلی، عیناً منتقل و در نسخه‌های جدید نیز تکرار شدند. مفاهیمی نیز در نسخه‌های جدید تغییر یافتند و یا به کل غایب بودند و در عوض مفاهیم جدیدی در آن‌ها تولید شدند.

این مطالعه از آن جهت حائز اهمیت است که سرود «سلام فرمانده»، که یک حرکت مردمی-حاکمیتی موفق از سوی جمهوری اسلامی ایران بود، موجب شکل‌گیری ارتباطات میان‌فرهنگی در جوامع شیعی (به‌طور خاص در منطقه فرهنگی جمهوری آذربایجان) و قدرتمندی گفتمان انقلاب اسلامی در منطقه قفقاز و جهان شد. همچنین، اتفاقی بود که در هنگام تولید، به حرکت و چرخش اثر در بین جوامع و جماعات شیعی توجهی نشده بود، اما به طور ناخودآگاه این سرود شروع به حرکت کرد و زنجیره‌ای از بازتولیدها را به همراه داشت. حال باید بررسی کرد که این سرود حاوی ویژگی‌ها و گفتمان‌هایی بود که در قالب و محتوای خاص خود ارائه شد و ظرفیت انتشار این سرود و پذیرش آن را به‌خصوص در منطقه قفقاز فراهم آورد.

از سوی دیگر بررسی ابعاد گفتمانی نسخه تولیدی جمهوری آذربایجان و مقایسه آن با اثر اصلی این امکان را فراهم می‌سازد که بدانیم کدام ابعاد گفتمانی ظرفیت حرکت میان‌فرهنگی در جمهوری آذربایجان را دارند. در ادامه، با بررسی نحوه مصرف و تأثیرات انتشار این سرود در جوامع مقصد، به میزان گسترش گفتمان جمهوری اسلامی ایران در این کشورها به واسطه این سرود می‌رسیم.

مسئله این مقاله بررسی تحلیل گفتمان مقایسه‌ای نسخه اصلی یا فارسی با نسخه ترکی جمهوری آذربایجانی، با رویکرد ارتباطات میان‌فرهنگی است. سؤال اصلی را می‌توان چنین بیان کرد که «گفتمان حاکم بر نسخه‌های فارسی و ترکی آذربایجانی (باکو) سرود «سلام فرمانده» چیست؟ و این دو نسخه چه نسبتی با یکدیگر برقرار کردند؟

۲. پیشینه پژوهش

با توجه به اینکه زمان زیادی از انتشار سرود «سلام فرمانده» نمی‌گذرد و یک پدیده همچنان زنده به حساب می‌آید، پژوهش‌های منسجمی نیز در خصوص این سرود نشده

است. همچنین تاکنون پدیده‌ای همانند سرود «سلام فرمانده» در جوامع شیعی انتشار نیافته بود و عمده پژوهش‌ها در خصوص انتشار پدیده‌ها در جوامع اسلامی با رویکرد ارتباطات میان فرهنگی نگاشته نشده‌اند. با این حال، برخی پژوهش‌های مرتبط با موضوع پژوهش به شرح زیر می‌باشد.

میلاد شماخته (۱۴۰۱) در مقاله «تحلیل تربیتی سرود سلام فرمانده» به عوامل جذابیت و فراگیری سرود سلام فرمانده اشاره دارد و از آن به عنوان الگویی برای کارهای تربیتی یاد می‌کند. شماخته از عوامل جذابیت و فراگیری اثر به دغدغه مذهبی شدن و مذهبی ماندن فرزندان توسط والدین، همراهی سرود با گفتمان مهدویت، ارتباط مفاهیم سرود با فطرت کودکان، هویت بخشی، جذابیت رفتارهای کودکان، مردمی بودن، جذابیت ادبیات حماسی برای کودکان و آمیخته بودن اثر با هنر اشاره می‌کند. همچنین به فواید تربیتی این سرود نیز می‌پردازد و آموزش مفاهیم ارزشی و معنوی به سبک‌های نوین روان‌شناسی یادگیری و پرورش شایسته شخصیت کودک را از آن جمله می‌شمارد. این مقاله به جنبه‌های تربیتی اثر پرداخته اما درباره ارتباطات میان فرهنگی حاصل از انتشار این سرود در جوامع شیعی سخنی نگفته است.

مجیدی و صوراناری (۱۳۹۵) در مقاله «نقش موارد مشترک فرهنگی در همگرایی ایران و جمهوری آذربایجان» به بررسی نقش سازه‌های فرهنگی به ویژه موارد مشترک فرهنگی در تکوین رابطه میان دو کشور ایران و جمهوری آذربایجان پرداختند. آن‌ها در این تحقیق با کاربست نظریه «سازه‌نگاری فرهنگی» نشان دادند که تمرکز بر نقش موارد مشترک فرهنگی در ساخت اجتماعی واقعیت، می‌تواند به شکل‌گیری هویت جمعی مبتنی بر فرهنگ در رابطه دو کشور و به همگرایی عملکرد آنها به عنوان یک «ما» کمک کند. سرود «سلام فرمانده» که با تکیه بر موارد مشترک تولید شده بود، منجر به شکل‌گیری هویت جمعی مشترک بین جوامع شیعی از جمله ایران و جمهوری آذربایجان شد و مطالعه این اثر از این نقطه نظر در تأیید این پژوهش است.

هشام آیدی^۱ (۲۰۱۵) در مقاله «موسیقی شورشی: نژاد، امپراتوری و فرهنگ جوانان تازه مسلمان»، به بررسی این موضوع می‌پردازد که چگونه جوانان مسلمان در سراسر جهان از

موسیقی به عنوان نوعی مقاومت فرهنگی استفاده می‌کنند. در این پژوهش، به روندهای میان‌فرهنگی در فعالیت‌های سیاسی و جنبش‌های تاریخی پرداخته شده و نحوه ارتباط آن‌ها با موسیقی نشان داده می‌شود. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که چگونه موسیقی می‌تواند همبستگی، هویت و توانمندسازی را در میان جوامع به حاشیه رانده شده، تقویت کند. از این منظر مطالعه موردی سرود «سلام فرمانده» که توانست همبستگی بین جوامع شیعی در جهان از جمله در قفقاز ایجاد کند، حائز اهمیت است.

۳. ادبیات تحقیق

سرود «سلام فرمانده»، نمونه موفقی از دیپلماسی گفتمانی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در بین جوامع شیعی بوده که تاکنون بدان به عنوان پدیده مستقل و موردی پرداخته نشده است. مطالعاتی که در این حوزه شده را می‌توان به سه دسته کلی تقسیم کرد:

۱. مطالعات نظری حوزه ارتباطات میان‌فرهنگی؛

۲. مطالعات موردی جهت همگرایی و گسترش روابط میان‌فرهنگی با جمهوری

آذربایجان؛

۳. تحلیل تربیتی سرود «سلام فرمانده».

این پژوهش را می‌توان مطالعه‌ای موردی در حوزه ارتباطات میان‌فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در نظر گرفت که با بهره‌گیری از مطالعات نظری و موردی پیشین، پنجره جدیدی را به روی ارتباطات میان‌فرهنگی ایران می‌گشاید و الگویی برای انجام موارد مشابه خواهد بود.

چنانچه از عنوان پژوهش حاضر مشخص است، روش تحلیل داده‌های این پژوهش، تحلیل گفتمانی است. بدین منظور باید ابتدا با مفهوم گفتمان و تحلیل گفتمان آشنا شد. همچنین، از آنجاکه حرکت سرود «سلام فرمانده» در میان جوامع شیعی در جهان، ماهیت ارتباطی - میان‌فرهنگی داشت، برای تحلیل گفتمانی مقایسه‌ای این سرود در منطقه قفقاز، به مفاهیم و نظریات ارتباطات میان‌فرهنگی خواهیم پرداخت. در ادامه به مفهوم مقاومت فرهنگی و در آخر به معرفی جمهوری آذربایجان پرداخته شده است.

۳-۱. گفتمان

هر متنی حاوی یک گفتمان^۱ است. از آنجاکه سرود «سلام فرمانده» نیز در حقیقت بر پایه محتوای شعری شکل گرفته است، حاوی یک گفتمان است. به عبارت دیگر، هر نسخه «سلام فرمانده» که به زبان‌های مختلف و در موقعیت‌های مختلف تولید شده نیز حاوی یک گفتمان است.

تعاریف مختلفی برای گفتمان ارائه شده است. اما در بسیاری از موارد منظور از گفتمان این است که زبان در چارچوب قالب‌هایی ساختاربندی شده است و مردم به هنگام مشارکت در حوزه‌های مختلف زندگی اجتماعی در گفتار خود از این قالب‌ها تبعیت می‌کنند (یورگنسن و فیلیپس^۲، ۱۳۸۹، ۱۷). در واقع گفتمان، بررسی چارچوب‌ها و قانون‌مندی‌های حاکم بر تولید معنا است و در نتیجه گفتمان، ما می‌توانیم با یکدیگر ارتباط برقرار کنیم. همچنان که به گفته پاکتچی: «گفتمان بستر ارتباطات است؛ بستری که ارتباط را معنادار می‌کند» (پاکتچی، ۱۳۹۱، ۳۳۶). گفتمان، ایجاد نوعی از روابط میان الفاظ، موقعیت، فرامتن‌ها و گفتمان‌های دیگر است که در نتیجه این ارتباط، معنا در ذهن مخاطب یا قرائت‌کننده تولید می‌شود (بشیر، ۱۴۰۰، ۳۸).

گفتمان، پدیده یا جریان اجتماعی است؛ به تعبیر بهتر، گفتمان جریان و بستری است که دارای زمینه اجتماعی است. اظهارات و مطالب بیان‌شده، گزاره‌ها و قضایای مطرح‌شده، کلمات و عبارات مورد استفاده و معانی آن‌ها جملگی بستگی به این نکته دارد که مطالب بیان‌شده، گزاره‌های مطرح‌شده، قضایای مفروض و... کی، کجا، چگونه، توسط چه کسی، له یا علیه چه چیزی یا چه کسی صورت گرفته است. مک دانل^۳ معتقد است گفتمان‌ها با توجه به انواع نهادها و کاربست‌های اجتماعی مختلفی که در آن شکل می‌گیرند و نیز با توجه به موقعیت اجتماعی و جایگاه افرادی که صحبت می‌کنند یا می‌نویسند و کسانی که مخاطب آنها هستند، فرق می‌کنند (مک دانل، ۱۳۸۰، ۵۶).

1 Discourse
2. Jorgensen and Phillips
3. McDonnell

۳-۲. ارتباطات میان فرهنگی^۱

حرکت سرود «سلام فرمانده» در جوامع مختلف خصوصاً در بین جوامع شیعی، در ذات خود ارتباطی میان فرهنگی بود. جوامع شیعی در جهان گرچه در دین و مذهب به عنوان مهم ترین عنصر هویت بخش با یکدیگر یکسان می باشند، اما هر کدام دارای خواستگاه، فرهنگ و جغرافیای متفاوت و همچنین شرایط محیطی سیاسی و اقتصادی گوناگونی هستند. بازخوانی یا بازتولید «سلام فرمانده» در هر یک از این جوامع، موجب ایجاد حلقه ارتباطی ناملموس از جنس میان فرهنگی در بین این جوامع و به مرکزیت ایران شد. در واقع دریافت، درک و تفسیر مفاهیم نسخ ایرانی سرود «سلام فرمانده» در جمهوری آذربایجان و برعکس دریافت، درک و تفسیر مفاهیم نسخه جمهوری آذربایجان این سرود در ایران، بسان ارتباطاتی میان دو جامعه با فرهنگ های متفاوت است که به صورت ناملموس جریان دارد.

ارتباطات میان فرهنگی از نظر گادیکانست، ریچ و اوگاوا^۲ (۲۰۰۶)، این گونه تعریف شده است: ارتباط افرادی از فرهنگ های متفاوت (ریچ و اوگاوا، ۱۶۳؛ به نقل از: بشیر، ۱۳۹۵، ۱۸۰). به عبارت دیگر یک شخص مبتنی بر پیشینه فرهنگ خودش پیامی را رمزگذاری می کند و یک شخص دیگر بر اساس چهارچوب فرهنگ خودش آن را رمزگشایی می کند (لاف و پارک^۳، ۱۹۸۲؛ به نقل از بشیر، ۱۳۹۳، ۷۲). به گونه ای دیگر، ارتباطات میان فرهنگی یک فرایند نمادین است که در آن مردم با فرهنگ های متفاوت، معانی مورد نظر خود را با یکدیگر به اشتراک می گذارند (لاستیک و کوئستر^۴، ۱۹۹۹، ۵۲).

۴. چارچوب نظری

ذیل ارتباطات میان فرهنگی نظریه های مختلفی بیان شده که می توان به «رمزگان گفتار»، «مدیریت هویت» و «مذاکره بر سر هویت» اشاره کرد. با توجه به تشکیل زنجیره ارتباطی بین نسخه های مختلف این سرود، گروه های مختلف با تولید نسخه اختصاصی به معرفی

^۱ Intercultural Communication

^۲ Rich and Ogawa

^۳ Klopff & park

^۴ Lustig and Koester

خود می‌پردازند و با برقراری ارتباط با نسخه دیگر و درک آن‌ها از هویت این گروه، در واقع هویت‌ها به مذاکره گذاشته شده و درک می‌شود. بنابراین می‌توان زنجیره ارتباطی این سرود را در قالب نظریه «مذاکره بر سر هویت» تحلیل کرد.

نظریه مذاکره بر سر هویت یا گفت‌وگوی هویتی دیدگاهی است که در تلاش است تا بخشی از فرایند ساخته شدن یک هویت چندوجهی غیرقابل تقسیم در درون جامعه را شرح دهد. این دیدگاه هویت را یک مکانیسم توضیحی در فرایند ارتباطات میان فرهنگی می‌داند و از مفهوم گفت‌وگو/ مذاکره برای اشاره به یک فرایند کنش مند تعاملی بهره می‌برد؛ فرایندی که به وسیله آن در یک موقعیت میان فرهنگی فرد سعی می‌کند تصویر مطلوبی از خود متجلی و تعریف کند، تصویر شخصی دیگری را به چالش بکشد و یا مورد حمایت قرار دهد. به بیانی ساده، گفت‌وگوی هویتی یک نوع کنش ارتباطی متقابل است که در دو سوی آن هویت من و هویت دیگری قرار دارد. همچنین هدف از این نوع کنش، برانگیختن هویت‌های مطلوب یکدیگر است (گادیکانست^۱، ۱۳۹۶، ۳۸۴).

این سرود با عبور از مرزهای سیاسی و فرهنگی، از طریق بازتولیدات خود در مناطق مختلف ارتباطات میان فرهنگی ایجاد کرد. در واقع هر منطقه فرهنگی از طریق بازتولید خود وارد گفت‌وگو با منطقه دیگر شده و هویت خود را از میان این گفت‌وگو می‌ساختند.

۴-۱. مقاومت فرهنگی

سرود «سلام فرمانده» در جمهوری آذربایجان به مثابه مقاومت فرهنگی^۲ گروه‌ها و اجتماعات شیعی درک و بازتولید شد. نظام فرهنگی مسلط بر قفقاز و خصوصاً در جمهوری آذربایجان، در پی تنظیم روابط خود با نظام جهانی و به اصطلاح جهانی شدن است. در این میان، گروه‌ها و اجتماعات شیعی قفقاز در برابر این تحولات و در عکس‌العملی آگاهانه، اقدام به بازخوانی و بازتولید نسخه‌های جدید و متناسب با جامعه خود نمودند.

مقاومت فرهنگی عبارت است از هر آن چیزی که افراد یا گروه‌های فرهنگی برای حفظ هویت، ارزش‌ها و سنت‌های خود در برابر تهدیدات و تحولات جامعه مدرن یا جهانی شده

1. Gadikanest
2. Cultural Resistance

از آن‌ها استفاده می‌کنند. در واقع، مقاومت فرهنگی به معنای عکس‌العمل آگاهانه افراد و گروه‌ها در برابر تحولات فرهنگی و اجتماعی است. مقاومت فرهنگی می‌تواند در قالب هنر، ادبیات، زبان، تاریخ، دین، علم و غیره ابراز شود. هدف غایی مقاومت فرهنگی یک نوع خاصی از زیست جمعی است که متناسب با ارزش‌ها و باورهای گروه اجتماعی باشد (مهام، ۱۳۹۸).

۲-۴. جمهوری آذربایجان

جمهوری آذربایجان، بزرگ‌ترین و مهم‌ترین کشور در منطقه قفقاز جنوبی از نظر موقعیت ژئوپلیتیکی است و در همسایگی سه قدرت بزرگ منطقه یعنی روسیه، ایران و ترکیه قرار دارد. از ۹۳ درصد جمعیت مسلمان جمهوری آذربایجان ۷۵ درصد شیعه و بقیه اهل تسنن هستند. به همین دلیل جمهوری آذربایجان را دومین کشور شیعه در جهان می‌دانند (پورمند و هاشمیان، ۱۳۹۷، ۱۵). تجانس فرهنگی و زبانی جمهوری آذربایجان با قسمت‌هایی از جمهوری اسلامی ایران، در کنار تمایل اکثریت این جمهوری به دین اسلام و مذهب تشیع زمینه مناسبی را برای مناسبات فرهنگی و پیوند و توسعه همکاری و بهبود روابط می‌تواند فراهم کند (غفاری قدیر، بشارتی، علم‌الهدی، و جوادی، ۱۳۹۹، ۱۳۳). همچنین وجود پیوندهای فرهنگی و تاریخی میان ایران و جمهوری آذربایجان در مقایسه با سایر زمینه‌های همکاری، بستر آماده‌تری را برای گسترش روابط دو کشور فراهم می‌کند. در میان متغیرها و شاخص‌های مناسبات فرهنگی میان دو کشور ایران و آذربایجان، دین و مذهب، میراث مشترک تاریخی و فرهنگی و آیین‌های مذهبی و دینی عناصری مثبت و سازنده در پیوندهای این دو کشور به شمار می‌روند (همان، ۱۳۲).

البته جمهوری آذربایجان با آن‌که از جمله همسایگان جمهوری اسلامی ایران با اشتراکات فراوان فرهنگی است، اما چالش‌های تعامل میان فرهنگی بسیاری را نیز با ایران دارد. تأمل اجمالی در روند تعاملات و ارتباطات میان دو کشور از زمان فروپاشی شوروی و استقلال جمهوری آذربایجان در ۱۹۹۱ میلادی تا امروز نشانگر آن است که به‌رغم ارتباطات مثبت مقطعی، در طول سی سال گذشته اختلافاتی بر روابط میان دو دولت ایران و جمهوری آذربایجان حاکم بوده و به صورت کلی نیز بر افتراق دو ملت از یکدیگر افزوده شده است.

۵. یافته‌ها

اسلمبروک از قول استوبز تحلیل گفتمان را این‌گونه تعریف می‌کند: «مطالعه استفاده از زبان در ورای مرزهای جمله/پاره‌گفتار؛ مطالعه روابط متقابل زبان و جامعه؛ مطالعه خصایص تعاملی و گفت‌وگویی ارتباط روزمره» (فاضلی، ۱۳۸۳، ۸۳).

از نظر بشیر (۱۴۰۰) تحلیل گفتمان، تحلیل فکر است. این تعریف بیانگر این است که تحلیل گفتمان، تنها دستیابی به معنای متن با توجه به زمینه خلق متن نبوده، بلکه فراتر از آن، توجه به این است که معنای به دست آمده فکر و اندیشه‌ای را مطرح می‌کند (بشیر، ۱۴۰۰، ۳۸).

روش عملیاتی تحلیل گفتمان پدام روشی جدید برای تحلیل گفتمان است. این روش بر مبنای فرایندسازی معنا استوار است. افزون بر آن، این معنا بر پایه ارتباط و تحولات ارتباطی شکل گرفته است که بر روی متن و تفسیر متن تأثیرگذار می‌باشد. هدف اصلی این روش عملیاتی‌سازی تحلیل گفتمان و ارائه یک روش کاربردی در این زمینه است که به شکل فرایندی در ساخت معنا و رسیدن به نقشه معنایی مبتنی بر کشف دال‌های اساسی است (بشیر، ۱۴۰۰، ۳۹). به جهت آنکه فرایندسازی معنا در هر یک از نسخه‌های این سرود مهم بوده و ارتباطاتی که بر پای آن معنا در زنجیره ارتباطی نسخه‌های مختلف این سرود شکل گرفته، روش عملیاتی پدام برای تحلیل گفتمان نسخه‌های این سرود به کار گرفته شده است. به گفته بشیر (۱۴۰۰) روش پدام، یک تحلیل چند سطحی است که شامل پنج مرحله بدین شرح است: ۱) سطح - سطح (برداشت از اصل متن)؛ ۲) عمق - سطح (سایر گرایش‌های متن)؛ ۳) سطح - عمق (تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن)؛ ۴) سطح عمق - عمق (عمیق)؛ ۵) سطح عمیق‌تر.

سه سطح اول به فرایندسازی معنایی درون‌متنی منجر می‌شود. سطح چهارم به فرایندسازی معنایی بینامتنی منجر می‌شود و سطح پنجم به فرایندسازی معنایی بیناگفتمانی منجر می‌شود.

مهم‌ترین مرحله در روش پدام مرحله عمیق‌تر است که در این مرحله گفتمان حاکم بر متن گفتمان‌های فرامتنی مفصل بندی می‌شود. بنابراین، هدف اساسی این مرحله به طور

اختصار: ۱. تعیین دال‌های اساسی فراگفتمانی و ۲. ترسیم نقشه معنایی است (بشیر، ۱۴۰۰، ۴۳).

در ادامه به تحلیل گفتمان نسخه‌های فارسی و ترکی جمهوری آذربایجان خواهیم پرداخت. برای هر نسخه جدول سه مرحله و مرحله عمیق متن سرود آورده شده است. در نهایت برای هر نسخه، تحلیلی عمیق‌تر بر اساس دال‌های فراگفتمانی و با توجه به فرایندهای بیناگفتمانی صورت گرفته است.

۱-۵. تحلیل نسخه فارسی

این نسخه در واقع اولین نسخه سرود «سلام فرمانده» و به اعتباری نسخه اصلی این سرود است. در این بخش جدول تحلیل گفتمان متن شعر سرود آورده شده است. در انتهای این بخش، تحلیل عمیق‌تر بر اساس دال‌های اساسی جدول صورت گرفته است.

جدول ۱. چهار مرحله تحلیل گفتمان نسخه فارسی سرود «سلام فرمانده»

شماره	برداشت از اصل متن	سایر گرایش‌های متن	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن	عمیق
۱	عشق جانم امام‌زمانم	توصیف امام‌زمان به عنوان معشوق نوجوانان	تعریف امام‌زمان (عج) با ادبیات نسل جدید	امام‌زمان (عج)، معشوق حقیقی
۲	دنیا بدون تو معنایی ندارد عشق روزگرم وقتی که تو باشی دنیا مومن بهاره	بی معنی بودن دنیا بدون حضور امام‌زمان (عج)	تعریف الگوی فهم و درک جهان برای نوجوانان از منظر تفکر شیعی	امام‌زمان (عج)، وجود فیض بخش جهان
۳	سلام فرمانده، سلام از این نسل غیور جامانده سلام فرمانده، سیدعلی دهه نودی هاشو فراخوانده سلام فرمانده	اظهار سلام نظامی به امام‌زمان (عج) از طرف نوجوانان غیوری که خود را سرباز رهبر انقلاب و نسلی که از دفاع مقدس جا مانده، می‌دانند	پذیرش ولایت از امام‌زمان (عج) از طرف نوجوانان انقلابی	امام‌زمان (عج)، رهبر اصلی انقلاب اسلامی انتظار فعالانه ظهور امام‌زمان (عج)
۴	بیا جون من بیا، بیا یارت می‌شم هوادارت می‌شم گرفتارت می‌شم علی بن مهزیارت می‌شم با همین قد کوچیکم خودم سردارت می‌شم	اظهار آمادگی نوجوانان برای یاری امام‌زمان (عج)، همچون علی بن مهزیار، نائب ایرانی امام‌زمان (عج)	معرفی علی بن مهزیار به عنوان الگوی نوجوانان ایرانی	الگودهی به نوجوانان ایرانی

شماره	برداشت از اصل متن	سایر گرایش‌های متن	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن	عمیق
۵	نبین قدم کوچیکه پاش بیفته من برات قیام می‌کنم نبین قدم کوچیکه مثل میرزا کوچک کارو نموم می‌کنم نبین قدم کوچیکه از صف ۳۱۳ تا بهت سلام می‌کنم	اظهار آمادگی نوجوانان برای یاری امام زمان (عج)، همچون میرزا کوچک خان	معرفی میرزا کوچک خان، اسطوره گیلانی مقابله با استبداد، به عنوان الگوی نوجوانان	الگودهی به نوجوانان ایرانی
۶	نبین کمه ستم تو فقط صدام بزن ببین چیکار برات می‌کنم نبین کمه ستم با همین دستای کوچیکم همش دعوات می‌کنم نبین کمه ستم بآبی انت و آمی همه رو فدات می‌کنم همه رو فدات می‌کنم	اظهار فداکاری نوجوانان برای یاری امام زمان (عج)	آموزش فداکاری با توجه به ادعیه شیعی به نوجوانان	امام زمان (عج)، ارزشمندترین فرد زندگی
۷	عهد می‌بندم روزی لازمت بشم عهد می‌بندم حاج قاسمت بشم عهد می‌بندم مثل بهجت و مثل سربازای گننام خدمت بشم عهد می‌بندم که می‌مونم پای کار این نظام کاشکی مثل حاج قاسم من به چشم تو بیام	عهد یاری نوجوانان با امام زمان (عج) همچون شهید حاج قاسم سلیمانی، آیت الله بهجت و نیروهای امنیتی	بسط مفهومی انتظار فعال با ذکر مصادیق منتظران فعال	الگودهی به نوجوانان ایرانی
۸	هزارو صد و اندی ساله همه عالم دنبال مهدی‌اند غصه سربازو نخور آقا سربازات هزارو چهارصدی‌اند	انتظار بیش از هزار ساله همه عالم برای ظهور امام زمان (عج) و آمادگی کودکان برای یاری امام زمان (عج)	انتظار کودکان برای ظهور امام زمان (عج)	عصر کنونی، عصر ظهور

در تحلیل عمیق‌تر نسخه فارسی، سرود سلام فرمانده با مخاطب قرار دادن نوجوانان ایرانی در زمانه‌ای تولید شد که بیشترین هجمه فرهنگی به این قشر از سوی دشمنان جمهوری اسلامی ایران حس می‌شد و در واقع این سرود پاسخ و به عبارت دیگر تقابلی بود بر علیه تولیدات هنری - رسانه‌ای غربی که نوجوانان ایرانی را هدف قرار داده بودند. این سرود با معرفی امام زمان (عج) به نوجوانان به دنبال ایجاد حالت انتظار فعالانه در نوجوانان می‌باشد.

معرفی امام زمان (عج) به نوجوان. سرود در ابتدا به دنبال معرفی امام زمان (عج) به نوجوانان است. در این معرفی، سرود نه به معرفی اسم و کنیه و نسب امام، بلکه به اوصاف امام می‌پردازد و از این طریق امام را وجودی لازم و ضروری برای دنیا می‌داند که برای ظهور ایشان باید لحظه‌شماری و خود را آماده کرد. در تعریف اوصاف امام زمان (عج) به وجود فیض‌بخشی ایشان تأکید ویژه‌ای شده است. نعم الهی به واسطه حضور ایشان بر دنیا نازل می‌شود و شیعیان را فرا می‌گیرد. بنابراین، ایشان ارزشمندترین فرد جهان می‌باشند. همچنین ارزشمندی به نسبت نزدیکی به ایشان بازمی‌گردد. در واقع معیار و سنجه ارزش در جهان، یاری و آمادگی یاری امام زمان (عج) است. در نتیجه باید منتظر واقعی ظهور و یاری حضرت بود تا در دنیا موجودی ارزشمند به حساب آمد و در آخرت با کارنامه‌ای ارزشمند در محضر پروردگار حاضر شد.

همچنین سرود با استفاده از ادبیاتی نوجوانانه و با توجه به اقتضات این سن که سن هیجانانگیز و عشق‌های زودگذر می‌باشد، امام زمان (عج) را به عنوان معشوق حقیقی و وجودی که شایسته عشق ورزی می‌باشند، معرفی می‌کند. بدین ترتیب سرود با مدیریت این هیجانانگیز، آن را در مسیر درست هدایت می‌کند.

ایجاد حالت انتظار فعالانه در نوجوانان. سرود با دعوت به یاری امام زمان (عج)، انتظار فعالانه را از نوجوانان می‌طلبد. انتظار فعالانه در مقابل انتظار منفعل می‌باشد. انتظار منفعل که حالت تشکلی آن با نام جریان انجمن حج‌تیه شناخته می‌شود، شیعه منتظر را به تقوای درونی و انزوای اجتماعی دعوت می‌کند و معتقد است که یک فرد منتظر باید با خودسازی به زمینه‌سازی ظهور پیش برود. در مقابل انتظار فعال خودسازی را در قبال ساخت جامعه می‌داند و معتقد است منتظر واقعی آن است که جامعه را برای ظهور امام زمان (عج) آماده کند.

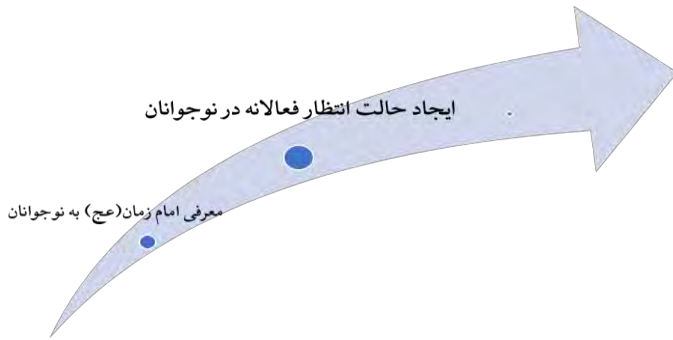
این سرود با این دعوت، مدعی است که در هر شرایطی می‌توان یاور امام‌زمان (عج) شد. هر چقدر هم کوچک باشی، با اقدامات کوچک هم می‌توانی یار امام زمان (عج) شد. در واقع این سرود، یاور امام زمان (عج) شدن را دسترس‌پذیر و ممکن برای نوجوانان می‌کند.

همچنان که ذکر شد، انتظار فعال در پی زمینه‌سازی اجتماعی برای ظهور حضرت است. از نظر سرود این زمینه‌سازی با وقوع انقلاب اسلامی ایران رخ داده و باید از آن مراقبت نمود. سرود انقلاب اسلامی ایران را در امتداد ظهور امام زمان (عج) می‌داند و وفاداری به جمهوری اسلامی ایران را وفاداری به عهد با امام زمان (عج) توصیف می‌کند. از نظر سرود کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران هم در امتداد ظهور در حال فعالیت هستند. بدین ترتیب، رهبر واقعی و اصلی انقلاب اسلامی ایران را نیز امام زمان (عج) معرفی می‌کند و حضرت آیت الله خامنه‌ای به عنوان منتظر فعال و واقعی حضرت به نیابت از ایشان رهبری انقلاب را بر عهده دارند. در واقع سرود به نوجوانان راهی عملی و قابل دسترس برای کمک و یاری امام زمان (عج) نشان می‌دهد که وفاداری و کارگزاری صادقانه به جمهوری اسلامی ایران است.

همچنین این سرود در جهت مراقبت و پرورش هویت دینی، ملی و سیاسی در نوجوانان بود. سرود با معرفی الگوهایی که نوجوانان ایرانی و به خصوص گیلانی با آن‌ها برخورد داشته و برایش قابل دسترس است، الگوی عملی یاری امام زمان (عج) را به نوجوانان نشان می‌دهد که با تقلید از آن‌ها می‌توانند به درجه یاری امام زمان (عج) برسند. افراد معرفی شده به عنوان الگو در این سرود را می‌توان در دو دسته نظامی و روحانی قرار داد؛ اما نقطه مشترک همه آن‌ها در عشقشان به امام زمان (عج) می‌باشد. همچنین همه الگوها را می‌توان عارف در نظر گرفت. شهید حاج قاسم سلیمانی، فارغ از شخصیت نظامی، حالات روحی خاصی داشتند و از نظر عرفانی به نوعی وصل به منبع وجود بخش بود؛ آیت‌الله بهجت نیز شخصیتی عرفانی و نزدیک به امام زمان (عج) شناخته می‌شود. همچنین علی بن مهزیار، نائب امام زمان (عج) و متصل به حضرت بودند. میرزا کوچک خان نیز شخصیتی متخلق به اخلاق نیکو و مشهور به مهر و عطوفت در بین دوستان و سرسخت در برابر دشمنان بودند. از نظر میری یکی از عناصر هویتی ایرانی، عنصر عرفان و یا تصوف می‌باشد (میری، ۱۳۹۷، ۷۲). بنابراین سرود با معرفی الگوهای عرفانی، به دنبال احیا و تقویت این عنصر هویتی در نوجوانان ایرانی می‌باشد.

نمودار ۱. دال‌های اساسی نسخه فارسی

۵-۲. تحلیل نسخه ترکی آذربایجانی

در این بخش به تحلیل گفتمانی نسخه ترکی آذربایجانی سرود «سلام فرمانده» خواهیم پرداخت. در این بخش نیز مانند بخش قبل، جدول تحلیل سه مرحله‌ای و مرحله عمیق متن سرود نسخه ترکی آورده شده است. پس از آن به نشانه‌شناسی تصاویر منتخبی از نماهنگ این نسخه پرداختیم و در انتها، به تحلیل عمیق‌تر بر اساس دال‌های اساسی هر دو جدول و تحلیل‌های نشانه‌شناسی می‌پردازیم.

جدول ۲. چهار مرحله تحلیل گفتمان نسخه ترکی آذربایجانی سرود «سلام فرمانده»

شماره	برداشت از اصل متن	سایر گرایش‌های متن	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن	عمیق
۱	سلطانم، امام زمانم	توصیف امام زمان (عج) با عنوان فرمانروای بزرگ	پذیرش ولایت امام زمان (عج)	انتظار تشکیل حکومت اسلامی
۲	این عالم بدون حضور شما، هیچ صفایی ندارد هوایش غم آلود است، کجا مانده‌ای بیا، ای فرزند زهرا (س)	وصف دنیای غم آلود بدون حضور فرزند حضرت زهرا (س)	تعریف الگوی فهم و درک جهان برای نوجوانان از منظر تفکر شیعی	امام زمان (ع)، وجود فیض بخش
۳	فدای راه شما، خردم یارتان می‌شوم، وفا دارتان می‌شوم علمدارتان می‌شوم، ای طبیب بیا که بیمارم می‌شوم با این قد کوچکم خردم، سردارت می‌شوم	اظهار علاقه و دل‌بستگی نوجوانان به امام زمان (عج)	تعریف فردی والا و لایق عشق ورزیدن برای نوجوانان - در نحوه اظهار علاقه به امام زمان (عج)، موضوع آمادگی نظامی مطرح است.	امام زمان (ع)، معشوق حقیقی - انتظار فعالانه ظهور امام زمان (عج)

شماره	برداشت از اصل متن	سایر گرایش‌های متن	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن	عمیق
۴	سلام فرمانده سلام بر شما از طرف این مهدوی‌ها سلام فرمانده سلام بر شما از طرف ما عاشقانتان سلام فرمانده	اظهار سلام نظامی (باتوجه به حالت دست گروه سرود که به معنی احترام نظامی می‌باشد) به امام زمان از طرف طرفداران و عاشقان حضرت	پذیرش ولایت امام زمان (عج)	انتظار فعالانه ظهور امام زمان (عج)
۵	نگاه نکن به این قد کوچکم، اسمتان هرکجا بیاید قیام می‌کنم نگاه نکن به این قد کوچکم، مثل باکری می‌آیم و کار را تمام می‌کنم نگاه نکن به این قد کوچکم، بر سینه‌ام دست ادب می‌گذارم و سلام می‌کنم نگاه نکن سنم کمه، بین که چطور حق نوکری‌ات را ادا می‌کنم نگاه نکن سنم کمه، من برای شهادت، شما را دعا می‌کنم نگاه نکن سنم کمه، همراه سیصد و سیزده عاشقت در راحت جانم را فدا می‌کنم	آمادگی نوجوانان برای قیام و یاری امام زمان (عج)	معرفی شهید باکری، اسطوره آذربایجانی دفاع از انقلاب اسلامی، به عنوان الگوی نوجوانان	الگو دهی به نوجوانان آذری انتظار تشکیل حکومت اسلامی
۶	عهد می‌بندم، در این مکتب بمانم عهد می‌بندم، سرم را بدهم و شهید بشوم عهد می‌بندم در محضر شما، از قاتلان حاج قاسم انتقام بگیرم عهد می‌بندم، در این راه من، که بشوم ثابت قدم و ان شا الله در کربلا در راه دین جان بدم	عهد نوجوانان با امام زمان (عج) برای یاری ایشان و انتقام از قاتلان شهید حاج قاسم سلیمانی	فهم آذربایجانی‌ها از جبهه مقاومت به عنوان جبهه منتظران و یاری‌گران امام زمان (عج)	تعلق آذربایجانی‌ها به جبهه مقاومت
۷	تمام کن این دوری و هجران را، چشم‌انمان به راه شماس شما که غریبه نیستید برای دردهایمان، پس ظهورتان در کدامین بهار است؟	اظهار ناله و شکایت به امام زمان (عج) برای دوری و هجران دوران غیبت	شکایت به امام زمان (عج) به جهت سختی زندگی در دوران طاعت در جمهوری آذربایجان	انتظار تشکیل حکومت اسلامی

در تحلیل عمیق‌تر، نسخه باکویی سرود «سلام فرمانده»، پس از دو بار تلاش ناموفق، بالاخره به دست گروه خانم‌های اسلام‌گرای آذربایجانی تولید شد. این سرود از دو نسخه تبریز و خوی گرفته‌برداری و با توجه به شرایط محیطی و خواست گروهی تولیدکنندگان متناسب‌سازی شده بود. در این نسخه نیز مخاطب، نوجوانان آذربایجانی واقع شده‌اند. احیا و حفظ هویت مذهبی نوجوانان و ساخت آینده آذربایجان متناسب با هویت مذهبی جامعه آذربایجان، از اهداف تولیدکنندگان این اثر بود. به این منظور، در ابتدا به معرفی امام زمان (عج) به نوجوانان از منظر فرهنگ آذربایجان پرداخته شده و پس از آن انتظار فعالانه ظهور امام زمان (عج) را از نوجوانان طلب می‌کند. در این انتظار فعال از نظر تولیدکنندگان، حرکت به سمت تشکیل حکومت اسلامی همسو با جبهه مقاومت در جمهوری آذربایجان، مأموریت ویژه آذربایجانی‌ها برای زمینه‌سازی ظهور آن حضرت می‌باشد.

معرفی امام زمان (عج) به نوجوانان. مطلع این نسخه نیز با توصیف اوصاف امام زمان (عج) شروع می‌شود. در معرفی امام زمان (عج) در ابتدا به سلطان بودن و یا به عبارتی حاکم بودن ایشان اشاره می‌رود. در برداشت فقهی سلطان عادل به معنای امام زمان (عج) می‌باشد. علاوه بر این، کلمه سلطان که ریشه‌ای ترکی دارد، علاوه بر اطلاق آن بر حاکم سیاسی بزرگ، به بزرگان عرفانی نیز اطلاق می‌شده است. در واقع استفاده از این عنوان برای امام زمان (عج)، به تشکیل حکومت الهی که متصل به منبع فیض است، مرتبط می‌باشد. ویژگی و صفت بعدی که از امام زمان (عج) معرفی می‌شود، اشاره به وجود فیض بخشی ایشان به کل عالم می‌باشد. نعمت‌های الهی به واسطه ایشان به خلایق می‌رسد و حضور ایشان برای ادامه حیات لازم و ضروری است.

در این نسخه دو شخصیت نظامی بزرگ ایرانی و دو شخصیت بزرگ نظامی جمهوری آذربایجانی به نوجوانان آذربایجانی به عنوان الگو معرفی می‌گردد. شهیدان والا مقام مهدی باکری و حاج قاسم سلیمانی به عنوان شهدای الگوی ایرانی و سرداران جهان اسلام و شهیدان مبارز ابراهیم‌اف و ژنرال پولاد هشیم‌اف به عنوان شهدای الگو آذربایجانی. هر چهار شخص که نظامی و در عین حال شخصیتی عرفانی و عاشق‌گمنامی بودند.

دو شهید ایرانی که نظامی و سردار سپاه پاسداران انقلاب اسلامی بودند و در آخرین خط نوشته هر دو شهید، جمله مشترک «خدایا مرا پاکیزه بپذیر»، نقش بسته که نشان‌گر حالات روحانی و عرفانی آن‌ها در واپسین لحظات زندگی دنیایی آن‌ها می‌باشد.

دو شهید آذربایجانی نیز در عین نظامی بودن اما روحیه خاضعانه‌ای داشتند. شهید ابراهیم‌اف، ابتدا عضو یگان ویژه پلیس آذربایجان بود. طبق تعریف پدر ایشان، وقتی می‌بیند که پلیس آذربایجان مأموریت دارد که در مقابل اعتراضات به حق مردمی بایستد و آن‌ها را پراکنده کند، از اداره پلیس استعفا داده و به ارتش آذربایجان ملحق می‌شود تا نیروی بازوی خود را در مقابل دشمن به کار ببرد و نه مردم. در احوالات شهید هشیم‌اف نیز ذکر شده که هرچقدر در مأموریت‌های نظامی خود دقیق و سرسخت بود، بر سر وقت نماز خود نیز دقت داشت. ایشان سربازان خود را به عبادت خداوند و نماز دعوت می‌کردند. در آخرین نوشته شهید به پسرش در پیام رسان واتساپ، فرمودند که سرباز امام حسین (ع) هستند و به دیدار ایشان می‌روند.

انتخاب این شهدا به عنوان الگو برای نوجوانان آذربایجانی، به واسطه فرهنگ آذربایجان می‌باشد. در فرهنگ آذربایجان دو عنصر دلیری و خضوع توأمان مشاهده می‌شود. آذربایجانی‌ها صبحگاهان مرد میدان نبردند و شامگاهان مرد سجاده و دعا. در مقابل غیر، غیرت و عصبیت دارند و در مقابل خودی، خاضع و فروتن هستند. در اسطوره‌های مردم آذربایجان، حضرت عباس (ع) مقام والایی دارند. این مقام از همان جهت است که حضرت عباس (ع) شبیه آرزوهای آذربایجانی‌ها بودند و شاید بتوان گفت حضرت عباس (ع)، ابرمرد مردم آذربایجان است. سردار باکری، سردار سلیمانی، ژنرال هشیم‌اف و ابراهیم‌اف نیز چنین ویژگی‌هایی داشتند. با این توصیف عجیب نیست که در سوگ شهادت این سرداران در منطقه آذربایجان، روضه حضرت عباس (ع) خوانده شد.

شهید باکری علاوه بر ایرانی بودن، آذربایجانی نیز بودند. آذربایجانی بودن در ایران به معنا تعلق محلی و هویت قومی می‌باشد؛ اما در جمهوری آذربایجان، آذربایجانی بودن هویتی ملی و قومی، توأمان می‌باشد. به واقع، شهید باکری در این سرود نقطه اتصال دو ملت ایران و آذربایجان، به واسطه قومیت مشترک آذربایجانی می‌باشد. به واسطه این

اشتراک، مردم جمهوری آذربایجان اولاً متوجه می‌شوند آذربایجانی بودن منافاتی با ایرانی بودن ندارد، بلکه در ایران آذربایجانی بودن هویتی قومی ذیل ملیت ایرانی فهم می‌شود؛ دوم با توجه به انگاره‌ای که در اذهان مردم جمهوری آذربایجان درباره انگیزه‌های جدایی طلبانه مردم آذربایجان ایران وجود دارد، همیت این شهید در دفاع از انقلاب و ایران، این انگاره را به هم می‌زند و سوم این شهید به عنوان الگویی برای نوجوانان آذربایجانی معرفی می‌گردد و دفاع آنان از ایران و انقلاب اسلامی را می‌طلبد.

بنابراین با معرفی چنین الگوهایی به نوجوانان آذربایجانی که منطبق بر فرهنگ آن‌ها نیز می‌باشند و برایشان در دسترس هستند مسیر صحیح و قابل دسترس زندگی برایشان معرفی می‌گردد.

ساخت آینده آذربایجان متناسب با هویت مذهبی. جمهوری آذربایجان کشوری تازه مستقل (تقریباً ۳۰ سال از استقلال این جمهوری از اتحاد جماهیر شوروی می‌گذرد) و به عبارتی دیگر، تازه تأسیس است و به شدت به دنبال هویت‌یابی بوده و همچنین امیدوار به آینده‌ای بهتر می‌باشد. بنابراین، آینده کشور نزد همه مردم، خصوصاً قشر مذهبی آذربایجان بسیار مهم است. این قشر دغدغه تربیت فرزند و ایجاد محیطی مناسب برای تربیت و زندگی فرزندش در آینده را به نسبت بالاتری از دیگر اقشار جامعه دارد. در نتیجه سعی دارد هویت ملی کشورش در نسبت با هویت مذهبی آن‌ها رشد و نمو پیدا کند، با آن تلفیق شود و در نهایت هویتی ملی همگرا با مذهب تولید شود. بدین جهت این قشر در تولید، انتشار و ترویج این سرود در جمهوری آذربایجان کوشید.

اما در سوی دیگر، دولت جمهوری آذربایجان پس از استقلال، به علت سعی در ایجاد انسجام اجتماعی در اوایل استقلال و مقابله با تهاجم صورت گرفته به منطقه قره‌باغ از سوی ارمنه، دولت تمام توان و تمرکز خود را بر تقویت هویت ملی گذاشته است. همچنین با توجه هویت لائیک دولت در جمهوری آذربایجان، از نظر دولت هویت مذهبی شیعی به صورت نحیف و ضعیف ذیل هویت ملی این کشور و مستقل از دیگر کشورها (خصوصاً ایران) و محدود به آداب و سنت‌های اجتماعی تعریف شده است. در واقع سیاست فرهنگی این دولت تبدیل هویت فراملی مذهب شیعه در این کشور به هویتی فروملی و مستقل یا به

عبارتی مختص جمهوری آذربایجان می‌باشد. در قبال این سیاست، قشر مذهبی و به اصطلاح آذربایجانی دین‌دار، سبکی از مقاومت فرهنگی را در پیش گرفته‌اند. آن‌ها با ادراک هویت مذهبی به عنوان امری والا و فراملی و هویتی حاکم بر هویت ملی، در مقابل تقویت هویت ملی در برابر هویت مذهبی ایستادگی می‌کنند. بدین ترتیب نسخه باکو که توسط جریان اسلام‌گرا بازتولید شده است، با انتخابی آگاهانه، عباراتی که اشاره مستقیمی به هویت قومی و ملی آن‌ها دارد، پالایش کرده و نسخه‌ای متناسب با شرایط محیطی و خواست‌های گروهی خود تولید می‌کنند.

در مفاهیم این سرود به وضوح مشاهده می‌شود که در انتخاب اشعار از بین نسخه تبریز و خوی، ابیاتی از نسخه تبریزی که به قومیت آذری اشاره داشت، حذف شده و از نسخه خوی جایگزین آن‌ها می‌شود. به عنوان مثال در نسخه تبریزی عبارت «سلام اولاً سینه بو آذریلردن» به معنای «سلام بر شما از طرف مردم آذری یا آذربایجانی» وجود داشته که در نسخه خوی این بخش از سرود به صورت «سلام اولاً سینه بو مهدویلردن» به معنای «سلام بر شما از طرف این نسل مهدوی» می‌باشد و مشاهده می‌کنیم در نسخه باکو نیز عبارت نسخه خوی انتخاب شده است.

در اجرای این نسخه نیز نوآوری در طراحی و تلفیق هویت ملی ذیل هویت مذهبی دیده می‌شد. اجرای سرود با مفاهیم مذهبی به زبان و لهجه جمهوری آذربایجان، اجرا تلفیقی با لباس‌های محلی و چادر، سربند با شعار مذهبی و به خط آذربایجانی (لاتین) و طراحی لباس نظامی زنانه آذربایجانی به شیوه‌ای که حجاب اسلامی نیز رعایت شود، نمونه‌ای از این نوآوری‌ها در اجرای سرود بود.

نوآوری دیگر در اجرای این سرود در نسخه باکو، زن بودن خوانندگان اصلی بود. این ابتکار به پشتوانه میراث ملی و مذهبی آذربایجان در حضور زنان در میدان‌های مقاومت در شرایطی که شرایط بر حضور مردان تنگ شده باشد، به وقوع پیوست. این نسخه پس از دو بار تلاش برای بازتولید سرود در جمهوری آذربایجان توسط مردان که بار اول به دستگیری خواننده و بار دوم با متوجه شدن تیم تولید به شک پلیس و پس از آن فرار خواننده به خارج از کشور، تولید شد. در داستان زندگی قاجاق نبی، اسطوره آذربایجانی مبارزه با امپراتوری

روسیه تزاری در ایام بعد از جدایی قفقاز از حاکمیت ایران، می‌خوانیم هاجر همسر نبی، پس از دیدن شهادت بسیاری از نیروهای همسرش، دختران و زنان آذربایجانی را با خود جمع کرد، لباس نظامی پوشیدند و به کمک نبی شتافتند. داستان تولید این نسخه نیز چنین است. خانم خواننده اثر که تهیه‌کننده و شاعر اثر نیز می‌باشند، بعد از دیدن دستگیری خواننده مرد این سرود در باکو، تصمیم می‌گیرد لباس نظامی بر تن کند و وارد میدان شود. همانطور که گفته شد، دغدغه تولیدکنندگان این سرود، تربیت نوجوانان به عنوان قشر آینده‌ساز کشور بود. در جمهوری آذربایجان، بر اساس تقسیم‌بندی سنتی نقش‌ها در خانواده آذربایجانی، وظیفه اصلی تربیت فرزند بر عهده مادر می‌باشد. از این منظر، خانم بودن خواننده، به نقش تربیتی آن‌ها نزدیک‌تر و طبیعی‌تر می‌باشد.

انتظار فعالانه امام زمان (عج). سرود بعد از معرفی امام زمان (عج) به نوجوانان آذربایجانی، از آن‌ها انتظار فعالانه امام زمان (عج) را می‌طلبد. همچنان که در تحلیل عمیق‌تر نسخه فارسی نیز ذکر شد، انتظار فعال در مقابل انتظار منفعل قرار دارد. همچنین در انتظار فعال، زمینه‌سازی ظهور امام زمان (عج) با تشکیل حکومت اسلامی و وفاداری به آن بیان شد. در این نسخه نیز خصوصاً به بحث حرکت به سمت تشکیل حکومت اسلامی در آذربایجان تأکید ویژه‌ای شده است.

مردم جمهوری آذربایجان، به علت مذهب، زبان و قومیت مشترک خود با ایرانیان، همواره در ارتباط یا تحت تأثیر اتفاقات و تحولات ایران بودند. در سال‌های تزاری و پس از آن در دوره شوروی، به دلیل وابستگی دینی و مذهبی آذربایجانی‌ها به ایران، ایران‌هراسی و اسلام‌هراسی در دستور کار قرار داشت اما به‌رغم این اقدامات، ایران از دایره محبت دین‌داران آذربایجان خارج نشد. در واقع در جمهوری آذربایجان، ایران و اسلام برهم منطبق شده است و کسی که اسلام‌گرا یا اسلام‌دوست است، حتماً ایران‌دوست نیز هست. هرچند در سال‌های اخیر، جدایی این دو مفهوم از یکدیگر در دستور کار دولت آذربایجان قرار گرفته است.

وقوع انقلاب اسلامی در همسایگی جامعه خفقان‌زده شوروی، امیدها را برای انقلابی در آذربایجان در دل‌های مؤمنین شعله‌ور کرد. در دوره اخیر نیز جنبش «حسینیون»،

فعالیت‌های قابل توجهی در جمهوری آذربایجان و به نفع محور مقاومت انجام داده‌اند. هدف این جنبش، تشکیل دولت اسلامی در جمهوری آذربایجان و مقابله با حضور رژیم صهیونیستی در قفقاز است. با وجود این گونه اقدامات و تمایلی که دین‌داران (مؤمنین) این کشور به تشکیل حکومتی اسلامی و همسو با جبهه مقاومت دارند، زمینه وقوع انقلاب اسلامی در آذربایجان فراهم است. در واقع، انتشار گسترده این سرود در جامعه نیز به وجود این زمینه اشاره دارد.

ادای احترام نظامی به امام زمان (عج) گرچه الگوبرداری از نسخه‌های ایرانی است اما وقتی با پوشیدن لباس نظامی توسط خانم خواننده همراه می‌شود، مفهوم آمادگی اسلام‌گرایان آذربایجان برای جهاد نظامی جهت یاری امام زمان (عج) را می‌رساند. در واقع این مفهوم به این معنا است که اسلام‌گرایان آماده مبارزه مسلحانه با دولت آذربایجان می‌شوند.

در تصاویر این نماهنگ، هدف از یاری امام زمان (عج)، مبارزه با ظلم و بی‌عدالتی جهانی و حرکت به نفع مستضعفین جهان بیان می‌شود. در واقع این مسئله به تشکیل حکومت جهانی حضرت اشاره دارد. همچنین در یاری امام زمان (عج) عبور از هویت‌های ملی برای رسیدن به امری والاتر که همانا زندگی ذیل حکومت اسلامی جهانی امام زمان (عج) می‌باشد، وجود دارد.

در این نماهنگ، تولیدکنندگان بین‌ایات نسخه‌های تبریز و خوی دست به انتخاب می‌زنند. در این میان، بیتی از نسخه خوی انتخاب می‌شود که به انتقام‌گیری از قاتلان حاج قاسم اشاره دارد. باید توجه داشت این مفهوم در شرایطی در این نسخه گنجانده شده است که فشار دولت آذربایجان بر گروه‌های اسلام‌گرای سیاسی و خصوصاً گروه‌های محور مقاومت بسیار زیاد است و در این شرایط اضافه کردن این بیت به این معنی است که گروه تولیدکننده هر فشار و محدودیت ممکن که بعد از انتشار از سوی دولت بر آن‌ها اعمال می‌شد را پیشاپیش پذیرفتند تا نسخه تولیدی باکو در محور مقاومت قرار گیرد. در واقع نکته ضمنی این بیان، قبول جمهوری آذربایجان در جبهه مقاومت است. یعنی هدف از بازخوانی این نسخه، قرار دادن جمهوری آذربایجان در کنار دیگر کشورهای جبهه مقاومت است.

در این نسخه به شهدا و رزمندگان جنگ دوم قره‌باغ نیز اشاره شده و آن‌ها را در مکتب اهل بیت (علیهم‌السلام) می‌نامد. در هنگام این بازنمایی، رزمندگان در حال سینه‌زنی هستند و بلافاصله به موضوع انتقام از قاتلان حاج‌قاسم اشاره می‌شود. یعنی بعد از جنگ قره‌باغ، نیروهای آذربایجانی به جهت انتقام از قاتلان حاج‌قاسم وارد نبرد خواهند شد. از جمله موارد دیگر حائز اهمیت در نماهنگ این نسخه، پوشیدن چادر سیاه از روی لباس نظامی هنگام آماده‌شدن برای حرکت به سوی یاری امام زمان (عج) می‌باشد. چادر و حجاب اسلامی در جمهوری آذربایجان از ارزش والایی برخوردار است. در برنامه‌های مختلف تلویزیونی و در صحبت با اقشار مختلف توسط نگارنده مشاهده شده که گاه ارزش چادر چنان بالا می‌باشد که خانم‌های بی‌حجاب و حتی خواننده خود را لایق چادر نمی‌دانند و در آرزوی رسیدن به مقامی هستند که آن روز لایق چادر باشند و حجاب سر کنند. در نمایش این نسخه نیز، در ابتدا خانم خواننده چادر نپوشیده و لباسی نظامی بر تن دارند اما زمانی که به لیاقت یاری امام زمان (عج) نائل می‌شوند، چادر به سر می‌کنند. این سرود به عنوان نمادی از فرهنگ مقاومت شیعیان در دنیا شناخته شد و انتشار گسترده نسخه‌های ترکی این سرود در بین مردم آذربایجان به حدی است که حتی در مراسمات عروسی و تولد نیز این سرود زمزمه می‌شد و این نشانگر نفوذ فرهنگ مقاومت بین اقشار مختلف، خصوصاً جامعه دین‌دار (مذهبی) آذربایجان بود.

نمودار ۲. دال‌های اساسی نسخه ترکی جمهوری آذربایجان

۶. نتیجه‌گیری

سرود «سلام فرمانده» در خارج از مرزهای ایران، خصوصاً برای اقلیت‌های شیعیان در جمهوری آذربایجان، نمودی از مقاومت فرهنگی شیعیان در برابر فرهنگ جهانی شده غربی، درک و بازتولید می‌شود. در نسخه ترکی جمهوری آذربایجان، از آنجاکه دولت در پی تنظیم روابط خود با نظام جهانی و به اصطلاح جهانی شدن است و سیاست‌های فرهنگی مختلفی در این زمینه تنظیم و اجرا می‌کند، در مقابل این سیاست دولت، قشر مذهبی و به اصطلاح خود آذربایجانی‌های دین‌داران، در برابر این تحولات به عکس‌العملی آگاهانه دست می‌زنند و با این سرود اقدام به مقاومت فرهنگی می‌کنند. در واقع، گروه‌های مذهبی جمهوری آذربایجان، در برابر تحولات جامعه در حال مدرن شدن آذربایجان، به عکس‌العمل آگاهانه دست می‌زنند و اقدام به بازخوانی و بازتولید نسخه‌های جدید و متناسب با جامعه خود می‌کنند. هدف آن‌ها از این مقاومت فرهنگی، یک نوع خاصی از زیست جمعی است که متناسب با ارزش‌ها و باورهای گروه اجتماعی خود یعنی منطبق بر هویت مذهبی‌شان باشد.

بر اساس نظریه مذاکره بر سر هویت این نسخ به دنبال کنش ارتباطی متقابل بودند که در دو سوی آن هویت گروه بازتولیدی و هویت تولیدکننده یا گروه بازتولیدی دیگری قرار داشت. در واقع گروه‌های مختلف از طریق تولیدات خود به معرفی هویت خود و شناخت هویت دیگری می‌پرداختند. در مثال این دو نسخه مورد بحث در مقاله، گروه‌های اسلام‌گرای آذربایجانی با دریافت نسخه‌های فارسی و ترکی ایرانی سرود، عناصر هویتی ایرانی را درک کرده و نقاط اشتراک و افتراق هویتی خود با آن را مشخص ساختند. سپس این گروه‌ها، نسخه متناسب با هویت خود را تولید و منتشر ساختند. انتشار این اثر جدید و دریافت آن از سوی گروه‌های ایرانی، کنش ارتباطی متقابلی را بین این گروه‌ها حاصل کرد. همچنین این سرود با آینده مورد انتظار گروه‌های شیعی در قفقاز هم راستا بود و موجب انتشار گسترده و بازتولید آن در این منطقه متناسب با ویژگی‌های مورد انتظار آن‌ها شد. در واقع، در زمانه‌ای که هر جامعه و جماعت فرهنگی، پویا و تصویری از آینده برای خود می‌سازد، اقلیت‌های شیعیان و گروه‌های اسلام‌گرا در جمهوری آذربایجان نیز با

بازتولیدهایی که از این اثر داشتند و مخصوص خودشان بود، سعی داشتند آینده را با ظهور حضرت حجت (عج) و نقش خودشان در آن جامعه آرمانی به تصویر بکشند. نکته مهم دیگر این که این محصولات بازتولیدات منحصر به فردی بودند که گروه‌ها با توجه به شرایط محیطی خودشان تولید کرده بودند و صرف ترجمه و کپی از نسخه اولیه نبود.

گفتمان حاکم بر نسخه ترکی آذربایجانی، حول سه دال اساسی «معرفی امام زمان (عج) به نوجوانان»، «انتظار فعالانه ظهور امام زمان (عج)» و «ساخت آینده آذربایجان، متناسب با هویت مذهبی» تشکیل یافته بود.

مفاهیم «معشوق حقیقی بودن امام زمان (عج)»، «وجود فیض‌بخش بودن امام زمان (عج)» و «انتظار فعالانه ظهور امام زمان (عج)» که در نسخه فارسی وجود داشت، در نسخه ترکی آذربایجانی نیز تکرار شدند. این مفاهیم که در ابتدای هر نسخه قرار داشتند، در واقع ساختار مطلع سرود را می‌ساختند.

در معرفی مصادیق الگوهای یاری امام زمان (عج) به نوجوانان در این سرودها، در نسخه فارسی به شخصیت‌های ایرانی چون «علی بن مهزیار»، «شهید حاج قاسم سلیمانی»، «آیت‌الله بهجت»، «میرزا کوچک‌خان جنگلی» و «نیروهای امنیتی جمهوری اسلامی ایران» پرداخته شده که تنها به «شهید حاج قاسم سلیمانی» در نسخه ترکی آذربایجانی اشاره شده است. در نسخه ترکی آذربایجانی نیز «شهید باکری» و شهیدان «پولاد هشیم‌اف» و «مبارز ابراهیم‌اف» به عنوان الگو به نوجوانان ارائه می‌شوند که در نسخه فارسی به آن‌ها اشاره نشده است. جایگزین کردن مصادیق الگوها به دلیل ایجاد حس نزدیکی بیشتر این الگوها با مخاطب نوجوان محلی بوده است. در این میان، از نظر تولیدکنندگان نسخه آذربایجانی، مخاطب شهید حاج قاسم سلیمانی را می‌شناسد و با ایشان احساس نزدیکی می‌کند.

در نسخه ترکی آذربایجانی به دو مفهوم «وجود زمینه‌های تشکیل حکومت اسلامی در آذربایجان» و «احساس تعلق به جبهه مقاومت» اشاره شده که در نسخه فارسی وجود نداشتند و برای اولین بار و متناسب با شرایط محلی سرود که دولتی لائیک بر سر کار است و اسلام‌گرایان را تحت فشار قرار می‌دهد، در این نسخه استفاده شده‌اند.

با توجه به انقلاب شبکه‌های اجتماعی و نقش فضاهاى آنلاين در انتشار محتواهاى فرهنگى (آيننى و همكاران، ۲۰۲۳)، مطالعات آينده مى‌توانند نقش اين شبکه‌ها و جريان شبکه‌اى اطلاعات را در بازتوليد و بازنشر گفتمان‌هاى فرهنگى با منشأ ايرانى اسلامى مورد تحليل و بررسى بيشتر قرار دهند. همچنين با توجه به روند رو به رشد استفاده از هوش مصنوعى در توليد آثار هنرى (آريس و همكاران، ۲۰۲۳) و اين كه نسخه‌هاى از سرود «سلام فرمانده: با كمك هوش مصنوعى بازتوليد شد، اين جنبه نيز مى‌تواند ظرفيتى براى مطالعات آينده باشد.

فصلنامه تحقيقات فرهنگى ايران

۱۸۲

دوره ۱۷، شماره ۱

بهار ۱۴۰۳

پيايى ۶۵

منابع

- ارجمن‌دیان، افسانه؛ و ابوالحسنی چیمه، زهرا (۱۳۹۹). دلالت متن دیداری لوگو از دیدگاه نشانه‌شناسی بارت - ون لیوون بررسی موردی: خودروهای لوکس. نشریه جستارهای زبانی، ۱۱(۳)، ۱۹۵-۲۲۲.
- بشیر، حسن (۱۳۹۳). دانشنامه علوم ارتباطات (جلد اول: ارتباطات). تهران: انتشارات کارگزار روابط عمومی.
- بشیر، حسن (۱۳۹۵). دیپلماسی گفتمانی: تعامل سیاست، فرهنگ و ارتباطات. تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- بشیر، حسن (۱۴۰۰). فرایند ساخت معنا در تحلیل گفتمان با روش «پدام» با مطالعه موردی بیداری اسلامی. روش‌شناسی علوم انسانی، ۱۰۶، ۳۱-۴۸. doi: 10.30471/MSSH.2020.6398.2023
- پورمند، صالح؛ و هاشمیان، سیدمحمدحسین (۱۳۹۷). بررسی ظرفیت‌های راهبردی دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران در تقویت شیعیان جمهوری آذربایجان (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه باقرالعلوم، قم، ایران.
- شماخته، میلاد (۱۴۰۱). تحلیل تربیتی سرود «سلام فرمانده». مبلغان، ۲۷۹، ۷۱-۸۰.
- غفاری قدیر، جلال؛ بشارتی، محمدرضا؛ علم‌الهدی، عبدالرسول؛ و جوادی، علی (۱۳۹۹). الگوی سیاست‌گذاری مناسبات فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان. پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، ۲۱، ۱۲۵-۱۷۰.
- فاضلی، محمد (۱۳۸۳). گفتمان و تحلیل گفتمانی. پژوهشنامه علوم انسانی و اجتماعی، ۱۴، ۸۱-۱۰۷.
- کامران، افسانه (۱۳۹۲). نشانه‌های بارتی؛ به‌کارگیری رهیافت نشانه‌شناسی بارت در تحلیل عکس. نشریه سوره اندیشه، ۶۸-۶۹، ۲۳۴-۲۳۸.
- گادیکانست، ویلیام بی. (۱۳۹۶). نظریه‌پردازی درباره ارتباطات میان‌فرهنگی (جلد اول؛ ترجمه حسن بشیر). تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق.
- مجیدی، محمدرضا؛ و سوراناری، حسین (۱۳۹۵). نقش موازی مشترک فرهنگی در همگرایی ایران و جمهوری آذربایجان. مطالعات اوراسیای مرکزی، ۹(۲)، ۳۴۳-۳۶۲. doi: 10.22059/JCEP.2016.60547
- مک‌دائل، دایان (۱۳۸۰). مقدمه‌ای بر نظریه‌های گفتمان (جلد اول؛ مترجم: حسینعلی نوذری). تهران: فرهنگ گفتمان.
- مهام، محمود (۱۳۹۸). مقاومت فرهنگی؛ معنا، امکان و راهبردها. برگرفته از <https://iict.ac.ir/?p=15485>
- میری، سیدجواد (۱۳۹۷). حکمروایی و همستگی اجتماعی: تأملی درباره ایران و چالش‌های آن در آستانه قرن پانزدهم خورشیدی. پردیس: نشر نقد فرهنگ.

یورگنسن، لوئیز؛ و فیلیپس، ماریان (۱۳۸۹). نظریه و روش در تحلیل گفتمان (ترجمه: هادی جلیلی). تهران: نشر نی.

Aeini, B., Zohouri, M. & Mousavi, M. (2023). Iranians and Privacy Preservation on Social Media: A Systematic Review. *Positif*, 23(10), 88-100.

Aris, S., Aeini, B., & Nosrati, S. (2023). A Digital Aesthetics? Artificial Intelligence and the Future of the Art. *Journal of Cyberspace Studies*, 7(2), 219-236. doi: 10.22059/jcss.2023.366256.1097

Hisham, D. (2015). Rebel Music: Race, Empire, and the New Muslim Youth Culture. *Journal of the American Academy of Religion*, 83, 288-291.

Lustig, M. W., & Koester, J. (1999). *Intercultural competence*. New York: Addison-Wesley Longman.

فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران

۱۸۴

دوره ۱۷، شماره ۱

بهار ۱۴۰۳

پیاپی ۶۵

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی